

*Нестеренко А. В.
НТУ «ХПІ»*

ОСВІТНЯ ІННОВАТИКА ЯК АКТУАЛЬНИЙ НАПРЯМОК ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

КЛЮЧОВІ СЛОВА: освітня інноватика; філософія освіти; сучасна пара-парадигма освіти; нова якість освіти.

АНОТАЦІЯ. Обґрунтовується необхідність систематичної розробки освітньої інноватики та дається аналіз деяких її проблем з позицій філософії освіти.

Для другої половини XX століття і початку третього тисячоліття характерні яскраво виражені тенденції інтеграції світового еконо-

мічного, політичного та освітнього простору. Перехід до наукомітської економіки обумовив необхідність модернізації освіти, націленої на досягнення нової якості, адекватної реаліям сьогодення. Як показують численні дослідження, не так кількість, скільки саме кількість освіти обумовлює позитивну динаміку в соціальній, економічній та інших сферах суспільства.

Рух освіти до якісно нового стану вимагає розвитку інноваційної діяльності, розробки обґрунтування, технологізації і впровадження нових ідей. Звідси випливає необхідність вибору такого напрямку наукових досліджень, як освітня інноватика, плідний розвиток якої можливий, на наш погляд, на стику філософії освіти та педагогіки [1].

Під терміном «освітня інноватика» ми розуміємо теорію і практику планування і впровадження змін в освіту, що сприяють її більш високій якості. У розробці цієї наукової галузі слід особливу роль відіграє філософія освіти, яка дає теоретико-методологічне, концептуальне і аксіологічне обґрунтування модернізаційних процесів, інноваційних за своєю суттю. Якщо модернізація освіти – це рух до її нової якості, то вкрай важливо визначити критерії нового, методологічні і теоретичні засади планування змін, способи і умови їх реалізації. Необхідно також визначитися з поняттям «якість освіти», на якому і хотілося б зупинитися докладніше [4].

Якість освіти можна розглядати як єдність її внутрішніх і зовнішніх характеристик, що виражають її здатність, з одного боку, задовольняти освітні потреби соціальних суб'єктів оптимальним чином, а з іншого – відповідати науково обґрунтованим освітнім стандартам. Оскільки освіту можна розглядати і як процес, і як результат, при аналізі проблеми її якості слід виділити два аспекти: якість процесу освіти і якість результату освіти.

Якість освіти залежить від ряду параметрів освіти, які можна одночасно розглядати як її елементи: 1) філософія освіти; 2) стратегія і тактика розвитку освіти як в цілому, так і на кожному його рівні; 3) зміст освіти на кожному рівні системи освіти та її спадкоємність; 4) сучасні педагогічні технології; 5) педагогічне мислення і педагогічна свідомість.

Перший компонент якості освіти пов'язаний з подоланням однієї з перешкод до модернізації освіти в нашій країні – відсутністю зрозумілої філософсько-методологічної основи, цілей і змісту модернізації, а також можливих наслідків для особистості і для суспільства.

Ми згодні з висновком А.Е. Прічініна, що «декларації про підготовку» нової людини «звучать все голосніше, але цілісної збалансованої концепції освіти, що відбиває проблеми та тенденції сучасного суспільства, ... поки не створено» [7, с. 31]. Одна з причин такого стану – нерозробленість філософії освіти. Філософія, починаючи з античності, традиційно задавала розуміння змісту освіти і систему її ціннісних орієнтирів (образ бажаного майбутнього, образ людини, термінальні та інструментальні цінності). Найбільш сильний вплив на сучасний стан освіти справила філософія епохи Просвітництва, в полоні якої ми несвідомо перебуваємо і зараз, що проявляється в технократичному мисленні і «інформаційному накачуванні».

Сьогодні як ніколи раніше потрібна зміна освітньої парадигми, під якою розуміються зразки постановки і вирішення освітніх завдань.

Аналіз позначених проблем почнемо з визначення ключового поняття «освіта», його сучасного значення, цільового, змістовного і ціннісного наповнення. З точки зору філософського підходу освіта є певним для кожного історичного етапу способом соціокультурного відтворення людини на основі передбачення її прообразу. Тому в основі наукового вирішення проблеми педагогічного цілепокладання лежить урахування трьох чинників: потреб людини, потреб культури і потреб соціуму в даний історичний період. Отже в розробку стратегії розвитку освіти й інноваційних процесів мають бути закладені три матриці педагогічного цілепокладання: антропологічна, культурна і соціумна з опорою на методологію діалектичного, системного і синергетичного підходів, найбільш адекватних періоду нестабільності у розвитку сучасного суспільства. За цих умов необхідне серйозне філософське узагальнення місця і ролі освіти в суспільстві та обґрунтування інновацій в освіті на основі передбачення тенденцій її розвитку в майбутньому.

Зазначимо, що потреба в розробці освітньої інноватики насамперед обумовлена новим, інноваційним типом світового розвитку. Він обумовлює формування нового типу суспільства, пред'являє нові вимоги до людини, її творчої активності та форм самореалізації. Тому важливою умовою інновацій в освіті є уточнення її парадигми: потрібна не просто людина знаюча (пізнавальний компонент), уміюча (прагматичний компонент), але людина, здатна до самопроекування та самореалізації (герменевтичний компонент), самостійного вибору на основі ієрархії цінностей і смислів, що мають

особову і соціальну значимість (аксіологічний компонент). Парадигмою має стати освіта, націлена на формування особистісної ідентичності на основі самотивації і самопроектування з опорою на цінності і смисли, які мають соціально-моральну спрямованість, що набули особистісну значимість [6].

Адекватними цій парадигмі є особистісно орієнтований, аксіологічний герменевтичний і культурологічний підходи до освітньої діяльності.

Другим компонентом якості освіти є сучасна стратегія освіти, яку можна визначити як модернізацію освіти під кутом зору входження в загальноєвропейський освітній простір, що передбачає визначення точок конвергенції і вироблення загального розуміння результату освіти в термінології компетентнісного підходу, який впроваджує державні освітні стандарти третього покоління. Як пишуть В.А. Дегтерев та І.А. Ларіонова, «компетентнісний підхід змінює зміст освіти і змінює способи оцінки ефективності процесу освіти (оцінки його якості)» [3, с. 38].

Третій компонент якості освіти пов'язаний з її змістом. Узагальнення досліджень її проблем в нашій країні свідчить, що основними недоліками шкільної і вищої освіти є фрагментарність, брак міждисциплінарного підходу, що забезпечує синтез знань; емпіризм, зневажливе ставлення до теорії; відсутність цілісного світогляду в результаті освіти; вузький професіоналізм; брак дисциплін, що сприяють самопізнанню і ціннісному самовизначенню; висока питома вага знань, що не використовуються в житті.

Сучасні тенденції в оновленні змісту освіти задаються філософією освіти, стратегією її розвитку, а також наявними проблемами і припускають насамперед баланс між фундаментальною (ступенем академізму) і емпіричною (прикладним характером) складовою. Слід враховувати ту обставину, що саме фундаментальна складова змісту освіти сприяє зростанню конкурентоспроможності випускника на ринку праці, підвищує ступінь його професійної мобільності та соціальної адаптивності.

З позицій сучасної парадигми освіти, обґрунтованої вище, формування особистісної ідентичності учасників освітнього процесу вимагає аксіологізації освіти, її насичення ціннісно-смісловим змістом, що орієнтує індивіда в системі цінностей, що допомагає виробити власний ціннісно-смісловий стрижень світогляду і мотивацію вибору. Це передбачає також посилення соціально-антропологічної підготовки, спрямованої на вироблення соціальних і особистісних компетенцій; розвиток системи додаткової освіти і визначення її змісту на основі євро-

пейського досвіду, а також досвіду інших країн з ринковою економікою для надання освітніх послуг відповідно до індивідуальних потреб і потреб соціуму [8].

Четвертий компонент якості освіти включає сучасні тенденції в розвитку педагогічних технологій. Вони пов'язані зі зміною ціннісних і цільових установок у розвитку освіти і висловлюють необхідність використання інтерактивних методів занурення в освітній процес, герменевтичних методів, націлених на розвиток розуміння і саморозуміння, методів креативної педагогіки, що розвивають творчі здібності учнів, інформаційних технологій в освітніх цілях.

П'ятий і найважливіший компонент якості освіти визначається якістю суб'єкта педагогічної діяльності і насамперед якістю педагогічного мислення і педагогічної свідомості.

Сучасні тенденції у розвитку педагогічного мислення і педагогічної свідомості пов'язані з необхідністю модернізації педагогічної освіти та реалізацією компетентнісного підходу до підготовки і перепідготовки педагогів в умовах соціально-економічної трансформації суспільства.

Слід зазначити ряд проблем: недостатній професіоналізм значного числа педагогів з точки зору сучасних вимог; застаріле уявлення педагогів про професіоналізм; застарілі навички та вміння освоєння все більш зростаючих обсягів інформації педагогами; занадто повільна зміна змісту шкільної і вузівської освіти; недолік якісного та своєчасного підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогів. Ми розділяємо стурбованість професора Н.Г. Багдасар'ян не тільки якістю праці вчителя, а й професіоналізмом викладача вищої школи. Вона зазначає, що сьогодні «освіта вже не є головною цінністю ні для студентів, ні для викладачів.

У такій ситуації неминуче розмивання меж професійної спільноти, його маргіналізація» [2, с. 19]. Рішення перерахованих проблем передбачає переосмислення змісту понять професіоналізму та професійної компетенції педагога з урахуванням сучасних вимог; аналіз (моніторинг) реального стану професійної компетентності педагогів; розробку програм підвищення професійної компетентності педагогів; розвиток гнучкої системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

У сучасних умовах необхідно відмовитися від розуміння компетенції та професійного зростання як інформаційного насичення і перей-

ти до особистісно орієнтованого підходу у визначенні компетентності. Професійну компетентність можна визначити як міру відповідності професійних і особистісних якостей рівню і складності розв'язуваних професійних завдань. Вона включає здібності до професійної адаптивності та мобільності, самостійного творчого росту.

Професіоналізм педагога значною мірою визначається якістю педагогічного мислення. Сучасні тенденції у розвитку педагогічного мислення пов'язані з необхідністю формування інноваційного стилю педагогічного мислення, підвищення теоретичної, методологічної та світоглядної культури суб'єкта педагогічної праці, перегляду уявлень про професіоналізм учителя на основі сучасних вимог, підвищення якості педагогічної освіти.

Можна позначити ще один напрям освітньої інноватики – пошук і обґрунтування шляхів і засобів розвитку людського потенціалу в сучасних умовах. Якість людського потенціалу складає іншу сторону якості освіти – якість його результату, який включає в себе чотири потенціали: фізичний, психічний, соціальний і культурний.

Фізичний потенціал виражається в здоров'ї людини. Зростання якості освіти в цьому аспекті передбачає підвищення питомої ваги занять фізичною культурою і фізичного виховання підростаючого покоління, організацію моніторингу стану здоров'я молоді, раціоналізацію її дозвільної діяльності, канікулярного часу і літнього відпочинку учнівської молоді, поліпшення організації харчування в закладах освіти.

Психічний потенціал вимірюється станом психічного розвитку, що включає емоційні, інтелектуальні та вольові якості. Передбачає розвиток високої мотивації пізнавальної діяльності, високого рівня пізнавальних здібностей, гнучкості, рефлексивності, критичності та креативності мислення школярів і студентів.

Соціальний потенціал включає соціально-рольовий репертуар особи, в тому числі й професійні ролі. Його розвиток передбачає формування та вдосконалення таких якостей, як готовність до праці, патріотизм і шанобливе ставлення до історії Вітчизни, громадянська відповідальність, правова свідомість, ініціативність і самостійність, толерантність, здатність до успішної соціалізації та активної адаптації в соціумі.

Культурний потенціал, виражає міру вкоріненості людини в культурі, наскільки культура увійшла в її плоть і кров, набула особисту значимість. Він визначає розвиток духовних потреб, інтересів, переконань і

ціннісних орієнтацій. Таким чином, освітня інноватика як актуальний напрямок філософсько-педагогічних досліджень передбачає розробку цілого ряду проблем, серед яких можна виділити такі найбільш значущі:

- обґрунтування методології досліджень інноваційних процесів в освіті;
- визначення соціальних, економічних і культурних детермінант освітньої інноватики;
- аналіз сутності, структури, функцій інноваційних процесів в освіті;
- філософсько-методологічне опрацювання проблеми «якості освіти» як головної, стратегічної мети всіх інноваційних завдань в галузі освіти.

Не можна не погодитися з тим, як пишуть В. Кремень, С. Пазиніч та О. Пономарьов, що «й донині ще вкрай недостатньо уваги приділяється дослідженню філософських проблем окремих галузей освіти, насамперед розробленню питань філософії професійної освіти, хоча потреба у філософській рефлексії цих питань постійно зростає. Справді, без належного світоглядного і методологічного аналізу сучасного стану професійної освіти, без визначення сучасних її проблем та суспільних вимог до майбутніх фахівців не можуть ефективно розвиватися ні теоретичні засади педагогіки вищої школи, ні практика плідної науково-педагогічної діяльності викладачів системи вищих навчальних закладів» [5, с. 9].

В одній статті неможливо висвітлити або хоча б перерахувати й інші проблеми освітньої інноватики, тому систематизація проблем та подальша розробка освітньої інноватики є актуальними завданнями для філософсько-педагогічної наукової спільноти.

Список літератури: 1. Беляєва Л.А. Філософія освіти як філософія освітньої інноватики // Філософія освіти. 2006. № 3 (17). С. 247–251. 2. Багдасарьян Н.Г. Преподавательский профессионализм: потери и достижения // Труды научного семинара «Философия – образование – общество» / под ред. В.А. Лекторского. М.: АПФН, 2006. Т. 3. – С. 14–20. 3. Дегтерев В.А., Ларіонова І.А. До питання про компетентнісний підхід в системі вищої професійної освіти // Освіта і наука. 2007. № 8 (12). – С. 34–38. 4. Игошев Б.М. Инновационные образовательные технологии: управленческий аспект // Инновационные образовательные технологии в системе непрерывного образования: сб. наук. ст. / Урал. гос. пед. ун-т. –Екатеринбург, 2007. – С. 4–6. 5. Кремень В. Шляхи розвитку сучасної філософії інженерної освіти / В.Г. Кремень, С.М. Пазиніч,

О.С. Пономарьов // Вища освіта України. – 2006. – № 1. – С. 7–12.

6. Подимова Л.С. Підготовка вчителя до інноваційної діяльності як механізм оновлення педагогічної освіти в умовах реалізації Болонського процесу // Педагогічна освіта і наука. 2011. № 8. – С. 33–38.

7. Прічінін А.Е. Інноваційна освіта: підстави принципу невизначеності // Освіта і наука. 2011. № 5 (84). – С. 29–37.

8. Фельдштейн Д.І. Проблеми якості психолого-педагогічних дисертаційних досліджень та їх відповідність сучасним науковим знанням і потребам суспільства // Освіта і наука. 2011. № 5 (84). – С. 3–27.